

Õiguskantsler

Pr Terje Kraanvelt
direktor
Iru Hooldekodu
terje.kraanvelt@iruhk.ee

Teie nr
Meie 20.10.2016 nr 7-9/160593/1604271

Kontrollkäik Iru Hooldekodusse

Austatud proua direktor

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid 28.04.2016 ette teatamata Iru Hooldekodu (edaspidi *hooldekodu*).

Kontrollkäigul märgati hooldekodu personali hoolivat ja seega igati tunnustusväärset suhtumist klientidesse. Hooldekodu elu- ja hügieeniruumid olid puhtad ja varustatud abivahenditega (pesemistoolid, käepidemed jms) ning märgistatud vajaliku ruumi leidmist hõlbustavate piktogrammidega. Positiivne on ka see, et hooldekodus on iga päev kohal meditsiiniõde ning tööpäeviti tegevusjuhendajad. Tunnustamist väärrib, et hooldekodu korraldab pidevalt personalile täiendkoolitust ning igas osakonnas on olemas läbimõeldud ja põhjalik hooldekodus hooldamise ja põetamise juhend. Oluline informatsioon on klientidele osakonna stendidel kättesaadav (nt kaebevõimalused ja asjakohased plangid, hooldekodu juhtkonna kontaktandmed ja vastuvõtuajad, meditsiinipersonali kontaktid, kodukord, menüü).

Kontrollkäigul selgus, et hooldekodu klientide liikumisvabadust piiratakse. Samuti ei pruugi hooldekodus olla öisel ajal tööl piisavalt personali. Mõned klientide toad olid ülerahvastatud ning tegeleda tuleks klientidele mõtestatud ajaveetmisvõimaluste pakkumisega. Rohkem tähelepanu tuleks pöörata värskes õhus viibimise võimaldamisele, eriti liikumisvõime osaliselt või täielikult kaotanud klientide puhul. Oluline on alati tagada kliendi privaatsus intiimsemat laadi protseduuride juures.

Hooldekodus on kokku 350 kohta. Kontrollkäigu ajal viibis hooldekodus 347 klienti. Üldhooldusteenust osutatakse kaheks tiivaks jagatud kolmekorruselises hoones. Majas on 3 lifti, kuhu mahub ka ratastooliga. Hooldekodus on 8 osakonda, milles igas viibib 35-60 klienti. Kliendid on jagatud osakondadesse abivajaduse ulatuse alusel. Igapäevatoimingute juures pidevalt abi vajavad kliendid (ratastooli kasutajad, lamajad) on koondatud suurematesse osakondadesse, kus on igas 60 kohta (IIIB osakond teisel korrusel, IIID osakond esimesel korrusel). Eraldi on loodud osakond dementsuse diagnoosiga klientidele (IIIA osakond teisel korrusel), kus kontrollkäigu ajal viibis 40 klienti.

Päeval (07.00-19.00) on osakonnas kaheteistkümne kliendi kohta üks hooldaja (nt osakonnas, kus on 60 klienti, peaks päeval ajal olema 5 hooldajat). Öhtusel ja öisel ajal (19.00-07.00) on

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

igas osakonnas üks hooldaja. Hooldekodus on tööpäeviti kl 08.00-16.00 neli tegevusjuhendajat, kes korraldavad huvitegevust ning aitavad kliente jalutama/õue viia. Iga päev (07.30-19.30) on hooldekodus kohal neli meditsiiniõde, tööpäeviti on lisaks tööle kaks vanemõde. Kaks korda nädalas külastab hooldekodu perearst. Meditsiiniteenuse pakkujad ei ole hooldekodu personalikoosseisus, vaid iseseisvad koostööpartnerid.

Kontrollkäigul tegid õiguskantsleri nõunikud koos eksperdiga ringkäigu hooldekodu ruumides, tutvusid asutuse dokumentatsiooniga, vestlesid tööle olnud personaliga ning erinevate osakondade klientidega.

Klientide liikumisvabaduse piiramine

Hooldekodus on dementsuse diagnoosiga klientidele loodud eraldi osakond. Osakonnas on 40 klienti (10 tuba, igas elab 4 klienti). Osakonna välisuks on lukus, kliendid osakonnast iseseisvalt välja ei pääse. Osakonnast väljas käiakse hooldekodu töötaja saatel. Osakonna kliendid jalutavad töötaja saatel hooldekodu piiratud sisehoovis. Osakonna sees klientide magamisruume väidetavalt ei lukustata. Personali selgituste kohaselt on tegemist klientidega, kes ei suuda ruumis orienteeruda – unustavad, kus nad viibivad; lahkudes võivad eksida ning ei leia tagasiteed. Samuti on mõnede osakonna klientide käitumine ettearvamatu ja nad ei sobi elamiseks koos teiste n-õ tavaliste osakonna klientidega. Õiguskantsler on juhtinud Sotsiaalministeeriumi tähelepanu dementsetele suunatud [hooldusteenuse arendamise vajadusele](#), ja samas kirjas selgitanud ka seda, et kohati ongi praktikas personalinappuse ja ebasobivate ruumilahenduste tõttu olukord väga keeruline, ent Põhiseadust ja muid seadusi ning Eestile võetud rahvusvahelisi kohustusi tuleb täita. Austada tuleb kõikide, ka dementsete inimeste põhiseaduslikke õigusi.

Kui inimene on sunnitud tahtest olenemata viibima teatud piiratud alal, kust tal ei ole võimalust igal hetkel omal soovil lahkuda, on tegemist isiku [Eesti Vabariigi põhiseaduse](#) (PS) §-s 20 sätestatud vabaduspõhiõiguse riivega. PS § 20 kohaselt võib isikult vabaduse võtta ainult kindlatel eesmärkidel. Vabaduspõhiõiguse piiramise võimalused ja kord peavad olema sätestatud seaduse tasandil.

Põhiseadus lubab isiku vabaduspõhiõigust seaduse alusel piirata mh ka psüühikahäirega isiku kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik, ent see on kehtivas õiguses võimalik ainult [sotsiaalhoolekande seaduse](#) (SHS) §-des 105-107 ning [psühhiaatrilise abi seaduse](#) (PsAS) §-s 11 sätestatud juhtudel. Nimetatud sätete kohaselt võib psüühikahäirega isiku vabadust piirata üksnes:

- isiku paigutamisel ööpäevaringssele erihooldusteenusele kohtumääruse alusel või
- ööpäevaringsel erihooldusteenusel viibiva isiku paigutamisel eraldusruumi, kui see on vajalik nimetatud isiku või teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks või
- isiku tahtest olenematult tema paigutamisel ravile haigla psühhiaatriaosakonda vältimatu psühhiaatrilise abi korras.

SHS ega PsAS ei anna õiguslikku alust üldhooldekoduteenusel viibija liikumisvabaduse piiramiseks. Seega puudub hooldekodul kliendi vabaduse piiramiseks seaduslik alus.

Tänapäeval on kinnitust leidnud arusaam, et dementsus on aju haigus, mitte normaalne ealine iseärasus.¹ Õiguskantsler mõistab, et dementsuse diagnoosiga kliendid erinevad oma käitumise ja hooldusvajaduste poolest terve psüühikaga abivajajatest. Samuti saab õiguskantsler aru, milliste väljakutsetega on silmitsi igapäevaselt dementsete klientidega tegelevad hooldekodu töötajad ja kui raske ning keeruline see töö on.

Üldjuhul vajavad dementsed kliendid teistega võrreldes rohkem personali individuaalset tähelepanu. Samuti nõuab dementsete klientidega töötamine personalilt eriteadmisi ja oskusi. Suuremat tähelepanu tuleb pöörata dementsete klientide aktiveerimisele (sobivate tegevuste leidmine, tegevuste algatamine ja juhendamine) ning füüsilise keskkonna kohandamisele dementsete sobivamaks.²

Õiguskantsler mõistab praktilist vajadust tagada dementsete klientide üle tugevam järelevalve. Sellele vaatamata ei saa aktsepteerida isikute põhiõiguste piiramist seadusliku aluseta. Õiguskantsler palub leida võimalusi dementsete klientide ohutuse tagamiseks ilma nende vabadust piiramata. Kaaluda võiks hoolduspersonali hulga suurendamist vastavas osakonnas. Samuti võib abi olla klientide päeva veelgi rohkema mõtestatud tegevusega täitmisest.

Turvalisus ja hooldamine hooldekodus

Õhtusel ja öisel ajal (19.00-07.00) on sõltumata osakonna suurusel igas osakonnas üks hooldaja. Töötaja väljakutse süsteem on vaid ühes osakonnas. Vestlustest klientidega selgus, et üldjuhul annavad nad oma abivajadusest personalile teada hõikudes või kasutades kaasklientide abi. Päevasel ajal on osakondades töötajaid rohkem. Samas tõid kliendid vestlustes välja, et igapäevatoimingutes kasutatakse tihti vastastikust abi, kuna ei soovita niigi ülekoormatud personali piasjadega tülitada. Üks klient rääkis, et ei julge tarbida vedelikke nii palju kui sooviks, sest ei ole kindel, millal tekib võimalus saada abi tualeti kasutamiseks. Samuti tunnistasid mõned suurema abivajadusega kliendid, et ei pöördu alati personali poole juhul, kui sooviksid õue saada, sest nende abistamine (riidesse panek, õue toimetamine jne) võtaks nende hinnangul personalilt palju aega. Üldiselt kiitsid kliendid hooldekodu personali hoolivat suhtumist ja abivalmidust, kuid nentisid, et hooldajaid võiks olla rohkem.

Hooldekodu üldhooldusteenuse osutajana vastutab kliendile turvalise keskkonna ja toimetuleku tagamise eest (SHS § 20 lg 1). Samuti on teenuseosutaja kohustatud osutama teenusesaajale hooldustoimingud ning muud toetavad ja toimetulekut tagavad toimingud ja teenused, mis on määratud hooldusplaanis (SHS § 20 lg 2) ning teenuse osutamine ei tohi kahjustada isiku tervist ([rahvatervise seaduse](#) § 4 p 10). Tagada tuleb teenusel viibivate isikute õigus elule ja tervisele ning kohelda kliente nende inimväärikust austavalt. Loetletud kohustuste täitmiseks ja klientide õiguste tagamiseks peab hooldekodus olema piisavalt personali.

Seadus ei sätesta hooldekodule nõutavat minimaalset personali arvu.³ Siiski tuleb hooldajate piisava arvu kindlaksmääramisel lähtuda vajadusest tagada klientidele vajalik hooldamine ja

¹ Vt A. Armolik, R. Kiik. „Dementsusega eaka hoolduse olukord üldhooldekodus Tartu Maakonna näitel“. [Sotsiaaltöö 1/2011](#), lk 44-45. Vt ka Ü. Linnamägi, T. Asser. „[Dementne inimene – koormus ühiskonnale](#)“, Eesti Arst, aprill 2004, lk 6: „Arstkonna vähese diagnostilise teadlikkuse põhjused tulenevad ajalooliselt kujunenud dogmast seniilsest dementsusest kui normaalsest vananemise osast. See on aegunud mõtteviis.[---].“

² A. Armolik, R. Kiik. „Dementsusega eaka hoolduse olukord üldhooldekodus Tartu Maakonna näitel“. [Sotsiaaltöö 1/2011](#), lk 45jj.

³ SHS § 22 lg 1: „Teenuseosutaja peab tagama personali olemasolu, kelle kvalifikatsioon ja koormus võimaldavad tegevusi ja toiminguid viisil, mis on kindlaks määratud hooldusteenust saavate isikute hooldusplaanis.“

tervise ning elu kaitse. See eeldab personali arvu määramisel hoonete, territooriumi, klientide ja muude asutuse eripärade arvesse võtmist.

Õhtul ja öösel osakonnas üksi tööl olev hooldaja ei pruugi suuta tagada klientidele nõuetele vastavat teenust, sh turvalisust. Seda enam, et hooldekodus viibivad ka erilist tähelepanu vajavad dementsuse diagnoosiga kliendid.

Tõhusa abikutsumise võimaluse puudumisel võib hooldekodu klientide abivajadus jääda tähelepanuta või märgatakse seda olulise viivitusega. Hooldaja ei pruugi abivajaja hõiget alati kuulda. Hõikumine võib olla mõnele kliendile kurnav või ka alandav ning rikkuda teiste klientide rahu. Mõned kliendid ei pruugi oma nõrga tervise tõttu olla võimelised piisavalt kõvasti hõikuma. Hooldaja kättesaadavuse probleemile pööras tähelepanu ka kontrollkäigul osalenud tervishoiuekspert, kes soovitas rajada hooldekodusse kutsungisüsteemi ning kaaluda hooldajate hulga suurendamist, eriti dementsete klientide osakonnas.

Ebapiisava töötajate arvu korral võivad ühe kliendi abivajaduse ilmnemisel jääda teised kliendid abita (nt vajalikud hügieeniprotseduurid õigel ajal tegemata või ravim õigel ajal manustamata). Vähene personali arv hooldekodus võib kliendid sundida ka inimväärikuse põhimõttega vastuolus olevasse olukorda (nt mähkmete kasutamine kliendil, kes oleks tegelikult võimeline abi olemasolul tualetti kasutama⁴; õues viibimise võimalusest ilma jäämine).

Õiguskantsler tunnustab hooldekodu hooldajate tööd ja pühendumist oma kohustuste täitmisele, kuid palub leida võimalusi tagada ööpäevaringselt piisaval arvul hooldajate kohalolu hooldekodus, et osutada klientide vajadustele vastava teenust.

Olmetingimused ja vaba aja sisustamine

Hooldekodu kliendid on majutatud ühe- kuni neljakohalistesse magamistubadesse. Neljakohalised toad jätsid ülerahvastatud mulje, voodite ja muu toa sisutuse kõrval jäi väga vähe ruumi liikumiseks, paljud voodid olid lükatud seina äärde ega olnud mõlemalt poolt ligipääsetavad. Neljakohalistes tubades oli nelja kliendi kohta kolm riidekappi. Vestlustes klientidega selgus, et nii mõnigi tunneb, et magamistoas on liiga vähe ruumi liikumiseks ning isiklike asjade hoidmiseks. Mõnedes magamistubades olid potitoolid, kuid puudusid sirmid või vahekardinad. Personal selgituste kohaselt on sirmid hooldekodus olemas ning kliendi soovi korral saab neid kasutada, üldjuhul kliendid aga soovi ei avalda.

Kontrollkäigul jäi mulje, et kliendid ei ole kuigi aktiivsed – käigu ajal olid enamik klientidest oma tubades, mitmed voodis pikali, mõned vaatasid televiisorit. Vestlustes kiitsid kliendid hommikusi võimlemistunde, kunstiringi ning vestlusringi, kuid mainisid, et huviringe võiks olla rohkem. Samuti soovisid piiratud liikumisvõimega kliendid, et neil oleks rohkem värskes õhus viibimise võimalusi. Mõned piiratud liikumisvõimega kliendid tõid välja, et neid pannakse liiga vara voodisse (ca 20.00) ning seetõttu on nad sunnitud magama jäämiseni mitu tundi tegevusetult lamama. Keskmisest nooremad kliendid tõid välja, et võiks olla rohkem tegevusi, millest oleks huvitav osa võtta (nt lastele mõeldud pusle kokkupanek võib küll aidata kaasa peenmotoorika säilitamisele, kuid normintellektiga inimese jaoks on see igav tegevus).

Klientide vaba aja sisustamiseks on hooldekodu osakondade elutubades televiisorid, raamatud, ristsõnad ja ajalehed. Kliendil on võimalus hankida televiisor enda tuppa hooldekodu ja

⁴ Vt nt Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) otsus nr 4241/12, [McDonald vs Ühendkuningriik](#), p 47.

toakaaslaste nõusolekul. Vahel esinevad hooldekodus erinevad külalised (nt laste laulukoorid). Klientidel on võimalik külastada esimesel korrusel asuvat kohvikut ning jalutada hooldekodu pargis. Tegevusjuhendajad viivad läbi käsitööringe ning aitavad piiratud liikumisvõimega patsiente õue. Samas ei viibi tegevusjuhendaja igapäevaselt igas osakonnas.

PS §-st 10 tuleneb inimväärikuse põhimõte. Hinnang, kas inimest on inimväärikalt koheldud, sõltub paljuski konkreetsetest asjaoludest (arvestada tuleb kohtlemise kestust, selle mõju isikule (nii kehalist kui vaimset), isiku sugu, vanust ning tervislikku seisundit⁵, erinevate tingimuste koosmõju ning konkreetse isiku olukorda⁶).

Kui inimene on sunnitud viibima tingimustes, mille puhul ei ole arvestatud tema tervisliku seisundiga, võib see tekitada temas alaväärsustunnet ja jõuetust. Hooldusteenuse osutamisel tuleb igal üksikjuhtumil hinnata, millised on kliendi vajadused ning kohandada elukeskkond nendele vastavaks. Elutingimused peavad aitama kaasa teenuse eesmärkide saavutamisele ja mitte tekitama teenusekasutajates hirmu, alaväärsust või rahutust. Sobivaks keskkonnaks on loetud tingimusi, mis loovad positiivse, terapeutilise õhkkonna: tagavad igale inimesele piisava ruumi, valgustuse, temperatuuri ja ventilatsiooni, rahuldava asutuse üldseisukorra ning kus erilist tähelepanu on pööratud magamistubade ja vaba aja ruumide kaunistamisele.⁷

Inimväärsuste elutingimuste tagamist mõjutab näiteks, kui kliendid on sunnitud kasutama ebahügieenilisi hügieeniruumi⁸ või kus klientidel puudub võimalus piisavaks privaatsuseks⁹. Kui inimene peab hügieenitoiminguid tegema või taluma, et neid tehakse teiste ees, riivab see inimese väärikust ning selliseid olukordi tuleb vältida. Inimväärikuse põhimõttest tuleneb nõue suhtuda inimestesse austusega ja keeld kohelda neid asjadena ja sundida tingimustesse, mis nende kui inimeste väärikust alandaks.

Üldjuhul tuleks kliente majutamisel eelistada ühe- või kahetoalisi magamistube. Olulise kõrvalabi vajaduse ja sügava liitpuudega elanike magamistuba võib olla maksimaalselt neljakohaline.¹⁰ Klientide toa sisustamisel on oluline jälgida, et ruumide mõõtmed, sisustuse valik ja selle paigutus oleksid sellised, mis võimaldaksid õendusabiteenuse osutajatel vajadusel juurdepääsu voodile mõlemalt poolt.¹¹ Samuti peaks igale kliendile võimaldama teistega võrdselt kasutusse magamistoas kohustuslikud elemendid.¹² Tuleks vältida olukordi, kus kliendid on sunnitud isiklike asjade hoidmiseks mõeldud kappi jagama.

Magamistubades, kuhu on majutatud potitooli kasutatavad kliendid, peavad abivahendi kasutaja privaatsuse tagamiseks olema sirmid või kardinaad.¹³ Samuti on privaatsuse tagamine oluline ka

⁵ EIK otsus [Engel vs Ungari](#), 20.05.2010, avaldus nr 46857/06, p 26

⁶ EIK otsus [Alver vs Eesti](#), 08.02.2006, avaldus nr 64812/01, p 50.

⁷ Report to the United Nations Interim Administration in Kosovo (UNMIK) on the visit to Kosovo carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 21 to 29 March 2007, [CPT/Inf \(2009\) 3](#), p 108.

⁸ EIK otsus [Stanev vs Bulgaaria](#), avaldus nr 36760/06, p 209.

⁹ EIK otsus [Kalashnikov vs Venemaa](#), avaldus nr 47095/99, p 99.

¹⁰ Sotsiaalministri 03.04.2002 määruse nr 58 „[Täiskasvanute hoolekandeesutuse tervisekaitseõuded](#)“ § 6 lg 3.

¹¹ [Täiskasvanute hoolekandeesutuse tervisekaitseõuete määruse](#) § 6 lg 2.

¹² [Täiskasvanute hoolekandeesutuse tervisekaitseõuete määruse](#) § 10 lg 2 järgi peab hoolekandeesutuse magamistoas olema vähemalt ühele voodikohale sobiva kõrgusega ohutu, puhas ja mugav voodi ning voodivarustus ja -pesu, tool, öökapp ning vähemalt üks kergesti ligipääsetav paarisseinakontakt, aknakardinaad või rulood, peegel, lae- ja kohtvalgusti, riidekapp ja laud. Viidatud määruse § 9 lg 8 kohaselt peab hoolekandeesutuse magamistoas olema voodi juures kohtvalgustus.

¹³ Õpik-käsiraamat hooldustöötajatele „Hoolides ja hoolitsedes“ juhib samuti hooldaja tähelepanu abivajaja privaatsuse austamisele ning sirmide või kardinate kasutamisele intiim- ja hügieeniprotseduuride teostamisel. (M.

muude intiimsemat laadi protseduuride juures (nt mähkmete vahetamine, stoomikoti vahetamine, sidumised). Olukord, kus inimene on sunnitud taluma privaatsuse puudumist intiimsete toimingute juures ei ole inimväärikuse põhimõttega kooskõlas. Seda ka juhul, kui inimene ise ei nõua aktiivselt privaatsuse tagamise meetmete rakendamist.

Kuigi hooldekodu pakub klientidele erinevaid vaba aja veetmise võimalusi, on siiski paljud neist tõsisema liikumispuudega või liikumatutele klientidele kättesaamatud. Kui klientide vaba aja sisustamisele ja aktiveerimisele ei pöörata piisavalt tähelepanu, on oht, et nad muutuvad oma elu ja käekäigu suhtes passiivseteks. Suurema abivajadusega klientidele tuleb pakkuda neile jõukohaseid tegevusi, mis oleksid arendavad ja huvitavad. Liikumispuudega klientidele peab vajadusel osutama suuremat abi ühisüritustes ja huviringides osavõtmiseks. Samuti peavad liikumispuudega klientidele olema tagatud teistega võrdsed võimalused värskes õhus viibimiseks. Inimväärikuse põhimõttega ei saa pidada kooskõlas olevaks olukorda, kus liikumisraskustega klienti paigutatakse liiga vara voodisse selle asemel, et pakkuda talle jõukohane tegevus ajani, mil kliendil tegelikult tekib magamise soov.

Eeltoodut silmas pidades palub õiguskantsler hinnata hooldekodus toimuvat selle pilguga, et kliente koheldaks igas olukorras nende eripärasid, vajadusi ja väärikust austavalt ning võtta olukorra parandamiseks kasutusele sobivaid meetmeid. Juurde tuleks luua erinevaid mõtestatud ajasisustusvõimalusi, mis oleksid ka suurema abivajadusega klientidele kättesaadavad. Samuti vajavad suuremat tähelepanu privaatsuse tagamise ning kõikidele klientidele värskes õhus viibimise võimaldamise küsimused.

Tervishoiueksperti hinnang

Kontrollkäigule kaasatud tervishoiueksperti arvamuse koopia on lisatud käesolevale kirjale. Tervishoiueksperti arvamuses toodud tähelepanekute ja soovitude osas palun kujundada hooldekodul oma seisukoht ning edastada see õiguskantslerile koos vastustega käesolevas kirjas toodud tähelepanekute kohta.

Teie seisukohta ootan võimalusel hiljemalt 21.11.2016.

Austusega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Lisa: Tervishoiueksperti arvamus

Koopia: Terviseamet
Sotsiaalministeerium
Tallinna Linnavalitsus
Harju Maavalitsus

Maria Sults 693 8448; Maria.Sults@oiguskantsler.ee